

יתרו מתגיייר. דגשים: גדלותו של ד'. ענוותנותו של משה והכרת הטוב שלו. וגם למדנו מה זה גר וממילא כיצד להתייחס אליו.

(א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן מִדִּין – שהיה כומר לע"ז. והיה מנסה את כל סוגי האלילים, וגילה שהכל שקר [דיברנו על כך שהרבה שמעו "שמעו עמים ירגזון", אך לא באו, ורק הוא שמע ובא, (וגם עמלק שמע ובא...)]. **חַתָּן מִשָּׁה** – יתרו תולה במשה, ולשעבר כתוב "יתרו חותנו"¹. **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ**² – בגלל גדלותו של משה שהוא שקול כנגד כל ישראל הוא מוזכר בפני עצמו³. המכות, קריעת ים סוף, מן, שליו, באר, ענני הכבוד וכו'. **כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם** – ובעיקר עצם זה שעם ישראל יצא ממצרים, ד' לקח את עם ישראל לעם, אוהב אותו ודואג לו, ולכן יתרו מרגיש רצון להתחבר לעם הזה.⁴

(ב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חַתָּן מִשָּׁה⁵ **אֵת צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִשָּׁה** – ולא כתוב את ציפורה ביתו, כי זה התואר החשוב שלה (אבע"ז). **אָחֵר שְׁלוֹחֶיהָ** – אחרי ששלח אותה משה למדין (כשהלך משה למצרים יחד עם ציפורה ובניה פגש אותו אהרן בהר האלוקים והציע לו לשלוח אותם חזרה למדין כדי שלא יסבלו במצרים).

(ג) וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ⁶ **אֲשֶׁר שָׁם הָאֱחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר** – משה. **גֵּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** – במדין, שאינה ארץ בה נולדתי. "גר שם". משה כ"כ רוצה לחזור להיות עם אחיו, ולכן בוחר לקרוא בשם הזה.

(ד) וְשָׁם הָאֱחָד – ילדים שאלו למה לא כתוב "ושם השני"? **אֶחָד וְעוֹד אֶחָד (אבע"ז)**⁷, **אִמְרָתִי לָהֶם שֶׁבֵּא לְהִרְאוֹת שְׂאִין אֶחָד חֲשׂוֹב מֵהַשָּׁמַיִם. אֲלֵי־עֶזְרָא כִּי** – אמר משה. **אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלְנִי מִתְּרַב פְּרַעֲה** – אחר שהרגתי את המצרי. משה קרא כך לבן השני, כי הוא נולד אחרי שפרעה מת (ספורנו).⁸

(ה) וַיָּבֵא יִתְרוֹ חַתָּן מִשָּׁה וּבָנָיו – של משה. **וְאִשְׁתּוֹ**⁹ **אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר** – יתרו עוזב חיים טובים והולך אל מדבר מקום חם וללא מים. **אֲשֶׁר הוּא** – משה **חָנָה שָׁם הָרַחֵל הָאֱלֹהִים** – יתרו מגיע להר סיני, אף שעם ישראל נמצא ברפידיים, ומשם הוא שולח שליח (הלכנו לפי השיטה שיתרו בא לפני מתן תורה).

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה – כיצד הוא אמר לו? ע"ש שליח. הוא הביא לשליח אגרת ובאגרת היה כתוב: (רמב"ן).¹⁰ **אֲנִי חַתָּנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה** – ולמה לא בא ישר? כי מן הנימוס אפילו לבית שלו לדפוק לפני שנכנס, כ"ש למקום אחר (ספורנו).

(ז) וַיַּצֵּא מֹשֶׁה לְקִרְאָת חַתָּנוֹ – הדגשנו את ענוותנותו של משה שהוא כמו מלך (בכור שור), והוא הולך מרפידיים עד הר סיני בשביל לקבל את פניו של יתרו (סיפרנו על יבל"א הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א שנוסע באוטובוס, ועל הרב מרדכי אליהו זצ"ל שנסע באוטובוס בצעירותו). משה מכיר טובה ליתרו ולכן הוא בא להקביל את פניו (ספורנו). אהרון רואה שמשה יוצא וישר הוא מצטרף, אליו מצטרפים הזקנים, ועוד רבים רבים שרואים את משה הולך. [משה הולך לאוהל של יתרו ולא של ציפורה להראות שהוא מכיר טובה ליתרו (אוה"ח)]. **וַיִּשְׁתַּחֲוּ** – משה ליתרו (אם היה כתוב "וישתחו" היה הפירוש – זה לזה). **וַיִּשְׁק לּוֹ** – משה ליתרו. **וַיִּשְׁאַל אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם** – סיפרנו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה מקדים שלום לכל אדם. **וַיָּבֵאוּ הָאֱהָלָה** – לאוהל של משה ברפידיים. (אבע"ז).

(ח) וַיִּסְפַּר מֹשֶׁה לְחַתָּנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרַעֲה וּלְמִצְרַיִם – שאלנו: מה צריך לספר הרי יתרו יודע? המתוקים ענו: א. לשמוע ממי שראה. ב. בשמועות יש הרבה דברים לא נכונים. ג. יש המון פרטים שהוא לא ידע. **עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל** – בשביל עם ישראל. **אֵת כָּל הַתְּלָאָה** – כל הצרות והיסורים. תלאה מלשון עייפות. דברים שגורמים להיות עייפים. הרעב, הצמא, עמלק ועוד.

[הזכרנו שלמי שמתגיייר מספרים את הקשיים שיש להיות יהודי, כי בהתחלה מאוד קשה לקיים את המצוות, ורק אחרי שמתאמצים אז מתמלאים בקדושה ובשמחה. לכן משה מזכיר לו גם את הקשיים]. **אֲשֶׁר מִצְּאֵתֶם בְּדַרְךָ** – שקרו להם בדרך. **וַיַּצִּלֵם ה':**

(ט) וַיַּחַד יִתְרוֹ – יתרו שמח (מלשון חדווה).¹¹ **עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם:**

¹ פתיחה: הוצאתי שני ילדים במערכה הראשונה הם נכנסו יהודה עם גמרא. שאל את שמואל – הי אתה? שמואל, אני מהכיתה של יהודה! תולה בגדול. מערכה שניה: אני מסביר להם שלבנתיים שמואל נהיה ת"ח. שמואל נכנס עם 3 גמרות, אני שואל את יהודה – מי אתה? אני מהכיתה של שמואל. תולה בגדול.

² הרחבה: לשאול את התלמידים מה היו הדברים?

³ תשע"ג: – הציל אותו ביאור ומפרעה. עשה אותו נביא ומנהיג ועושה מופתים, גידל אותו בעיני פרעה ובעיני העולם, הוסיף ילד נפלא – שלא פחד מפרעה (רמב"ן).

⁴ תשע"ג: שהרי אף עבד לא יכל לצאת וכאן עם שלם יוצא. הוספנו ע"פ המהר"ל שהיו בתחילה 70 נפש והנה כעת יוצא עם שלם, נוצר פה עם.

⁵ תשע"ג: – הבאנו 'וורט' של האוה"ח שליתרו היו שני כינויים: 'כהן מדין' ו'חותן משה', יתרו 'לקח' את התואר 'חותן משה'.

⁶ תשע"ג: – שאל ילד אהוב: למה בניה ולא בניו? אמרתי שכנראה בגלל היא גדלה אותם.

⁷ תשע"ג: שהיו באחדות,

⁸ צ"ע. למה נכתב עכשיו, והרי הוזכר כבר?

⁹ צ"ע: לעיל "שני בניה", וכאן "בניו".

¹⁰ תשע"ג: בנימין הזכיר את המדרש שיתרו רצה להיכנס אבל מחמת ענני הכבוד הוא לא יכל להיכנס (הדגשנו שאיננו יודעים כיצד נראו ענני הכבוד, וברור שאין זה 'קיר'). הילדים קצת התבלבלו בין שני ההסברים.

(י) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם – את עם ישראל (רמב"ן)¹². מיני מצרים ומיני פרעה – מרשות מצרים ופרעה. אשר הציל את העם מתחת יד מצרים – מכל הסבל שעבר במצרים.

(יא) עתה ידעתי כי גדול ה' מפל האלהים – יתרו הכיר את כל האלוהים, עכשיו הוא יודע הרבה יותר מלפני כן שד' הוא גדול מכולם. פי בדבר אשר זדו – באותו דבר שבו עשו את הרשעה – הזדון עליהם – אותו דבר בא עליהם ונענשו. המצרים רצו לזרוק את התינוקות ליאור ולכן הם טבעו בים. (וכן היה בכל מכות מצרים).

יתרו ראה במידה כנגד מידה את יכולתו של ד' יותר מכל איל. למה? הדגמנו ארצות שכל אחת טובה במשהו אחר, ואם יתקפו אותה במה שהיא לא טובה ינצחו אותה, אבל הקב"ה בכל דרך שהיא הוא יכול להעניש (ולא כמו שחשב טיטוס שביבשה ד' לא ינצח אותו, ולא כמו שחשבה זרש שכיוון שד' לא הציל אף אחד שרצו לתלות היא תצליח לתלות את מרדכי). נ"ל שיש לזה עוד סיבה – הקב"ה לא סתם מכה, אלא עונש על מה שעשו.

(יב) ויקח יתרו חתן משה עלה – כליל לד'. ויביתים – שלמים לאלהים – יחד עם זה טבל ומל לצורך גירות. ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם – סעודה, (כמו שראינו כבר בכמה מקומות). שאכלו מהשלמים (אבע"ז). עם חתן משה – ששמחו איתו שהתגייר (ספורנו). לפני האלהים – ליד המזבח (ספורנו). אפה היה משה? הוא שימש בסעודה הזאת בעונותנותו.

עצת יתרו. דגשים: אהבת עם ישראל לשמוע את דבר ד' רק ממש. נתאר בעז"ה כיצד הם מחכים יום שלם כי הם רוצים לשמוע רק את משה. אולי נדבר על חכמה בגויים תאמין – על היכולת לקבל גם מגויים (מובא באורח"ח). יחדו של משה רבינו כמוסר התורה. צדיקותם של עם ישראל – כל כך הרבה יכולים להיות דיינים. ענוותנותו של משה לשמוע ליתרו.

(יג) ויהי ממחרת – יום אחרי בוא יתרו (אבע"ז). וישב משה לשפט את העם – שהרי קיבלו במרה דינים, והיו הרבה שאלות שהתעוררו בין אדם לחברו. ויעמד העם על משה – חיכה בתור בשביל לשאול שאלות את משה. מן הבקר עד הערב – חיכו הרבה זמן. ולמה? כי כולם רצו לזכות לשמוע דווקא את משה רבינו שזה מדרגה הרבה יותר עליונה¹³.

(יד) וירא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם – שגורם להם לחכות הרבה זמן. ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך – ואינך לוקח איתך עוד שופטים, ובגלל זה (רשב"ם) וכל העם נצב עליך – עומד לפניך מן בקר עד ערב:

(טו) ויאמר משה לחתנו¹⁴ – משה מסביר לחתנו את כל התפקידים שלו: א. עונה לעם ישראל על שאלות. ב. מלמד תורה. ג. שופט. (רמב"ן). 1. פי – כאשר (כנלע"ד לפי האבע"ז) יבא אלי העם לדרש אלהים – לשאול משה את ד', כי עם ישראל שואל אותי ואני שואל את ד'. לדוגמא: מי שנעלם לו אבידה, או מי שרוצה לדעת מה התפקיד שלו בחיים ועוד.

(טז) פי יהיה להם דבר – כל אחד מהם שיהיה לו איזה משפט בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו. 3. והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו – חוקים זה ל"ת ותורות זה עשה (כך אני מבין באבע"ז).

(יז) ויאמר חתן משה¹⁵ אליו לא טוב – לא אמר 'רע' כי לא רצה להשתמש במילה מגונה, אפילו שזה מאריך את הדיבור (מדרש). (יכול להיות שכלפי משה דיבר יותר בעדינות). הדבר אשר אתה עשה:

(יח) נבל תבל – עיוף תעייף, כלומר תעייף מאוד. גם אתה – כי אין לך מנוחה. גם העם הזה אשר עמך – שממתין כל כך הרבה זמן. פי כבוד ממך הדבר – הכובד של הדבר הזה הוא יותר מהכח שלך. לא תוכל עשהו לבדך:

(יט) עתה שמע בקולי איעצך – אתן לך עיצה. ויהי אלהים עמך – ותשאל את ד' לראות שהוא איתך בדבר הזה. [כאן יתרו חוזר על שלושת הדברים ואומר למשה שבשני דברים באמת רק הוא צריך לעשות אך את הדבר השלישי משה לא יכול לעשות לבדו. פירוט הדברים]: 1. יהיה אתה לעם מול האלהים – אתה לבדך תהיה השליח של העם לעמוד לפני ד' ולשאול אותו, כי אף אחד אחר לא יכול לעשות זאת במקומך. והבאת אתה את הדברים אל האלהים – את כל השאלות של עם ישראל תשאל את ד'.

(כ) והזהרתם אתהם – תלמד אותם [תלמיד יקר שם לב שיש פה ה' מיותרת, אמרנו שיש פה שני ה' מיותרים כנגד עשרת בדברות (מדרש)]. את החקים ואת התורות – מצוות עשה ולא תעשה. מה שקיבלתם כבר ומה שאתם עתידים לקבל על הר האלוקים. והודעתם להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו – גם זה תעשה לבדך. אך בדבר הבא אתה צריך עזרה של אחרים:

(כא) ואתה תחזה – תראה ברוח קודשך. מפל העם אנשי חיל – עשירים, שאין חשש שירצו לקבל כסף מאחד הדיינים. יראי אלהים – שמפחדים רק מד' ולא מבעלי הדין. אנשי אמת שנאי בצע – שונאי כסף¹⁶. ושמת עליהם – על העם. שרי

¹¹ תשע"ד: התורה נקטה דווקא לשון "ויחד" כדי לרמוז שנעשה בשרו חידודים חידודים מרוב שמחה (כי השמחה משפיעה על גופו של האדם כמו שהיה ליעקב אבינו), אוה"ח. דעת הרב נחום שזה מבלבל את הילדים, ואם מזכירים את נעשה בשרו חידודים צריך להזכיר לפי רש"י, שלא ישאר ללהם הסבר של חידודים לא לפי הפשט של המדרש.

¹² רבים מסבירים את משה ואהרן, ולא הסברנו כן.

¹³ הרחבה: פניתי לתלמיד ותיארתיו לו מקרה שקרה עם ילד אחר, שיש שאלה ממונית. אם משה רבינו היה פה את מי היית שואל?

¹⁴ פתיחה: כתבתי על הלוח: תפקידי משה רבינו. וחשבנו יחד על שלושת התפקידים. אח"כ שיננו את הפסוקים והתלמידים ניסו לעלות על המשפטים שמתאימים לכל אחד משלושת התפקידים.

¹⁵ תשע"ג: העיר ילד: לעיל הוזכר 'יתרו' וכאן 'חתן משה' – אולי מראה שהתעלה.

אֲלָפִים – דיינים על אֶלֶף. **שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת** – כמה שיותר צדיקים יהיו שרים בדרגה יותר גבוהה. הערנו שבאמת לשרי העשרות היה יותר מעשרה – כי היו ילדים, זקנים, נשים וגם ערב רב. דיברנו על האיררכיה בדבר¹⁷.

(כב) וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת – לא כמו משה שלא יכל לזון בכל עת. **וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יִבְיֵאוּ אֵלָיְךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקָל מֵעֲלֶיךָ** – וכך יהיה לך יותר קל. **וַיִּנְשְׂאוּ אִתָּךְ** – ומשימת שפיטת העם תהיה יחד איתך. [בזה הרגיע יתרו את משה שעדיין הוא גם זוכה לעשות את המצווה הגדולה הזאת לשפוט את העם, רק יש לו עוזרים. אוה"ת.] הזכרנו את ענוותנותו של משה רבינו שעד כה היה שופט את העם גם בדברים פשוטים מאוד¹⁸.

(כג) אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַעֲשֶׂה וַיְצַוְךָ אֱלֹהִים – ואם ציוך אלוקים. **וַיְקַלְתָּ עִמָּד** – אז תוכל לעמוד ולהתקיים. **וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה** – עם ישראל. **אולי הכוונה העם שבא למשפט. על מקומו יבא בשלום** – הוא יחזור לביתו בשלום, כי עד עכשיו היה חוזר בלי שמשפט נפתר, כיון שלא הספיק לשאול את משה.

(כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוֹ – דיברנו על ענוותנותו. בדומה לת"ח שיעירו לו על דבר שהוא טעה והוא יתקן, ולא יאמר – מי הוא שיאמר לי. **וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמַר** – משה עשה דבר נוסף – הוא מינה גם שוטרים, ע"מ להוציא לפועל את הדינים, במקרה שמישהו לא ירצה לעשות זאת.

(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל – הוזכר אנשי חיל, אבל ה"ה כל השאר. איזה נפלא, המונים מעם ישראל יש להם את כל התכונות האלו.¹⁹ **וַיִּתֵּן אֹתָם רֵאשִׁים עַל הָעָם** – לא רק דיינים, אלא מהם לומדים העם דרך ארץ תורה ומצוות. **שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת**:

(כו) וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדָּבָר הַקָּטָן יִבְיֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם – ישפטו הם.

(כז) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנוֹ וַיִּלְךְ לֹא אֶרֶצוֹ – אחר ששמע את הדברים הנפלאים האלו, הלך לגייר גם את בני משפחתו.

הכנה למתן תורה. דגשים: הציפיה הגדולה של עם ישראל. ההתקדמות והחזרה בתשובה הנצרכת טרם קבלת התורה, ביחוד באחווה והשלום בין כולם. חשיבותה של תורה, שבלעדיה אין עולם, וכן קדושתו של ההר עליו מתגלה הקב"ה וניתנת התורה. אהבת ד' לעמו, ומתוך כך נתינת התורה להם.

פרק זה הוא פרק ההכנה לתורה. במעמד עצמו קשה להעביר כמובן את התחושה של המעמד. פרק זה הוא פרק שאנו משתדלים להשקיע הרבה בתיאור שמסביב הפרק. יזכני ד' שאלתי: למה אנו סופרים ספירת העומר? לקראת קבלת התורה [הוספתי – בעיקר לשתי הלהם אבל גם למתן תורה]. למה צריך לספור? ילדים ענו: שלא ישכח (הרי לא היו יומנים ושעונים). וגם מתוך הציפיה הגדולה. הוספתי – יש כאן התקדמות יותר ויותר בתיקון המידות, ע"מ שנוכל לקבל את התורה.

כך היה עם ישראל: ביציאת ממצרים היה קשה להבדיל בין אדם מישאל למצרי, ובימים אלו התעדנו והתקדשו יותר ויותר מיום ליום, כשהיו ברפידים היו מעם ישראל שדיברו לא כ"כ יפה, הם שבו בתשובה והלכו משם להר סיני כולם בדרגה גבוהה מצפים מאוד למתן תורה, ובשלום אחד עם השני.

(א) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – החודש שיצאו ישראל ממצרים הוא החודש החשוב שנקרא החודש הראשון. וזה החודש השלישי מאותו חודש. **בַּיּוֹם הַזֶּה** – ביום הראשון של החודש הזה – ר"ח. **בָּאוּ מִדְבַר סִינִי** – למדבר סיני. התורה כ"כ שמחה להגיד שבאו למדבר סיני, לכן עוד לפני שכתוב מאפה הגיעו כתוב שהגיעו, ורק אח"כ כתוב מאפה הגיעו. ("ויסעו מרפידים").

(ב) וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַר סִינִי – לא כתוב ויחנו, כי הם לא חיפשו מקום טוב כמו בכל שאר המקומות, אלא ישר נעמדו מול ההר ע"מ לקבל את התורה. **וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל** – לשון יחיד, כאיש אחד בלב אחד. כי אי אפשר לקבל את התורה בלי שיש אחדות מושלמת של עם ישראל. **נִגַּד הָהָר** – מול ההר. הם עמדו מצד מזרח של ההר, א"כ פניהם לא"י ואחריהם למצרים²¹.

(ג) וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים – ישר מוקדם בבוקר, עולה משה להר סיני. על ההר היה ענן – השכינה שרתה על ההר. משה רבינו הגיע לתחתית ההר, ומשם הוא שמע את דבר ד' (רמב"ן). **וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר** – הקדושה שרתה על ההר, ולכן זה נחשב שד' אמר את הדברים מההר. **כֹּה** – כך תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל – כפילות. הזכרנו את הדרשה שבית יעקב זה הנשים ובני ישראל זה הגברים²².

(ד) אִתְּם רְאִיתֶם – לא שמעתם, ראיתם בעצמכם. **אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אִתְּכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים** – הרמתי אתכם כמו שמרימים על כנפי נשרים – מהר ובקלות²³. **וְאָבֵא אִתְּכֶם אֵלַי** – פה להר סיני, להיות עבדים ובנים שלי.

¹⁶ הרחבה: סיפורים על שוחד מענף עץ עבות.

¹⁷ **תשע"ג:** עשני חשבון שהיו 72,660 דיינים, כמו שכתב רש"י. שאלנו: א"כ היו צריכים להיות בעם ישראל 672,660? הילדים ענו: א. נכון, עם ישראל גדל, כל אלו שהיו פחות 20 ונהיו בני 20 היו עוד 72,660. [הקשני על זה שהרי אח"כ מנו אותם והיו אותה כמות] ב. הם היו למעלה מגיל 60 (תוס'). ג. עניתי שאולי השר עצמו הוא חלק מהעשרה, והיו לו תחתיו תשעה.

¹⁸ הרחבה: סיפרנו על הגרמ"א שמישהו התקשר אליו באמצע הלילה ושאל אותו מה מברכים על ענבים. לומות זאת אם תבוא לפרופסור שמנתח ניתוחי לב ותגיד לו שיש לך שריטה הוא יכעס עליך באומר – אני עוסק בלהציל חיים, לא כך היה משה רבינו.

¹⁹ **תשע"ג:** ילדים מאנו לקבל הסבר זה: אם כך היה צריך לכתוב בהמשך – ויתן אותם שרים, ולמה פירטו? 'אלצת' להוסיף ולהסביר את הסברו של האוה"ח שאומר ש'אנשי חיל' זו דרגה מאוד עליונה, ויתרו חשב שימצאו רק 600 כאלו, והם היו שרי האלפים. 'יראי אלוקים' זו מדרגה אחת פחות שכללו יהיו 6,000 והם יהיו שרי המאות וכו'. אך משה מצא 72,660 שהיו בדרגה הגבוהה של 'אנשי חיל' (ואולי היו אף יותר).

²⁰ **פתיחה:** שאלתי: כמה ימים היו מיציאת מצרים עד מתן תורה? חישובנו את זה שמט"ז ניסן עד ה' סיון יש 49 יום. בדקנו כמה ימים אנו למדנו. אח"כ שינו את הפרק והם היו צריכים להגיד אפה מתחיל מעמד הר סיני בעצמו.

²¹ **תשע"ג:** עם ישראל מחכה שעה, שעתיים, הוא כל כך מחכה לקבל תורה, אך שקט! מה קורה? מחכים למחר. למה? כי צריך לנוח. למה? ילדים ענו תשובות נפלאות: צריכים להרגע, כי אם יתרגשו מידי לא יצליחו לקבל תורה. ב. צריכים לנוח, שלא יהיו עייפים במתן תורה. ילד הקשה – אנוחנו לא יודעים מה זה היה תנינת התורה. וכי יכול להיות שד' ייתן תורה ומישהו יהיה עייף?! תרץ ילד אחר – ברור שבזמן הזה הם לא יהיו עייפים, אבל אח"כ כן, והם צריכים ללמוד את התורה ולקיימה. ג. כדי שהם יסדרו עכשיו את האהלים, ואחרי קבלת התורה יוכלו ישר ללמוד.

²² **תשע"ג:** אולי נזכיר שאשה נקראת בית כי היא עיקרו של בית (קריית לישורי שדי ולאשתי בית). לגברים משה רבינו פירט את פרטי המצוות, את העונשים למי שלא מקיים, לנשים אמר את כללי הדברים. לומה הקדים את הנשים? כי הן זריות לקיים המצוות [האחרונה]

²³ **תשע"ג:** אולי נזכיר מחר 7 עניינים שקשורים לנשר, המובאים בפרשנים.

(ה) וְעַתָּה – ועכשיו אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי – לקיים את התורה וְהֵייתֶם לִי סֵגֻלָּה – אוצר. אוצרות המלך יש שומרים. אך יש שיש למלך אוצר כל כך גדול שהוא לא נותן לאף אחד לשמור עליו – רק הוא שומר, מרוב שהוא מחבב אותו. כך אני אחבב אתכם, ואשמור עלכם מכל משמר. מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ – כל העמים הם שלי, ואעפ"כ אתם הסגולה שלי.²⁴

(ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהַנִּים – ממלכה של אנשים חשובים [בני אהרן נקראים כהנים כי הם חשובים, כהן זה חשוב, כמו כהן מדין], עם שלם של אנשים חשובים, כאלו שמלמדים את כל העולם (ספורנו). וְגוֹי קְדוֹשׁ – עם של קדושים. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – בדיוק את המילים האלו.

משה יורד עכשיו לשאול את עם ישראל. האם הם יסכימו? אם לא – העולם יתאדה, לא יישאר כלום. מאז בריאת העולם מחכה כל העולם ליום הזה – אם עם ישראל מקבל את התורה יש לעולם כולו משמעות, אם לא לא.

משה מאוד רוצה שעם ישראל יקבל את התורה. אך הוא יודע שזה לא פשוט, כיון שעם ישראל לא יודע מהם המצוות עד כמה הם יהיו קשות. ויש בעם ישראל רשעים.

(ז) וַיִּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם – משה קורא לזקני העם, שהם החכמים והחשובים והם ישכנעו את עם ישראל לקבל את התורה. וַיִּשְׂם לִפְנֵיהֶם – משה אמר להם. (לשון 'וישם' כי הוא נתן להם את יכולת הבחירה). אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' – כמובן לא רק הזקנים שומעים, כל עם ישראל שומע, אך הזקנים במרכז.

(ח) וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ – כאן קורה דבר נפלא מאוד. עם ישראל לא מחכה לא דקה ולא שתיים. כל עם ישראל, גם אלו שהיו רשעים – כולם חזרו בתשובה שלימה, והם אומרים יחד, בדיוק – אין אחד שאומר אפילו שניה אחרי השני. כולם אומרים בדיוק אותם מילים – ובלי להכיר מהם המצוות, ברור להם שד' חפץ בטובתם ואומרים: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה' – משה כל כך שמח ומתרגש. הוא מספר לד' מה אמר העם [ילד שאל: הרי ד' יודע? אמרתי שמשה בא להגיד – איזה עם נפלא]

(ט) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בְּאֵלֶיךָ בְּעֵב הָעֵנָן – בענן עבה – בערפל. זו דרך ההתגלות של השראת השכינה (ע"פ הרמב"ן) – ואגיד לך את כל דברי התורה. בְּעֵבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עַמְךָ – כדי שהעם ישמע כשאדבר איתך. וְגַם בָּךְ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם – ועל ידי שישמעו מה שאני מדבר איתך יאמינו שאני מדבר פנים אל פנים. וַיִּגַּד מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה' – זה קורה ביום הרביעי. התורה קיצרה ולא סיפרה מה אמרו עם ישראל. אומר רש"י: "רצוננו לראות את מלכנו" – כלומר אנחנו לא רוצים שד' ידבר רק עם משה, אלא שידבר איתנו. הקב"ה מקבל את דברי העם, ולכן אומר להם להכין את עצמם.

(י) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר – תכין אותם היום ומחר, כלומר ביום הרביעי והחמישי. כיצד? שלא יטמאו. שלא יתעסקו בענייני מקח וממכר ושיחות חולין. שישבו בתשובה. שיטבלו במקווה, שיכסו את הבגדים... וְכִבְּסוּ שְׂמֹלֹתֵם:

(יא) וְהָיוּ נְכֻנִים – ויהיו מוכנים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לְעֵינֵי כָּל הָעָם – הרי יש עיוורים? מכאן למדו חז"ל שכל בעלי המומין התרפאו. התורה מרפאת מכל התחלואים. עַל הַר סִינַי:

(יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב – תקבע מסביב להר גבוה, אותו אסור לעבור. לֹא־אָמַר – הגבול רומז כך: הִשְׁמָרוּ לְכֶם עֲלוֹת בְּהָר וְנִגַּע בְּקִצְהוּ – לא רק לעלות, אלא אפילו למטה אחרי הגבול. כָּל הַנִּגַּע בְּהָר מוֹת יוֹמָת – ההר כל כך קדוש שלא יכול להיות שמשהו יעלה אליו. מי שיעשה כן עונשו חמור ביותר. ברור הדבר שזה לא יקרה. ד' מלמד אותנו חומרת העניין.

(יג) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוּל יִסְקַל – יזרקו עליו אבנים. או יִרָה יִירָה – ישליכו אותו ממקום גבוה (כשלוש מטר) אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ – בין בהמה ובין איש. לֹא יִחַזַּק בְּמִשְׁחָה הַיָּבֵל – השופר. כלומר - כאשר יעשה השופר קול ארוך, ימשוך קול ארוך. הֵמָּה יַעֲלוּ בְּהָר – אז יכולים הם לעלות להר. הקדושה שלו נפסקה (רק קדושת הר המוריה שבא"י לא נפסקה לעולם). זה היה כשהקימו את המשכן.

(יד) וַיִּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיִּקְדַּשׁ אֶת הָעָם וַיִּכְבְּסוּ שְׂמֹלֹתֵם:

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נְכֻנִים לְשִׁלּוֹת יָמִים – לימים רביעי וחמישי, עד היום השישי שבו תינתן התורה.²⁵ אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה – כי זהו זמן של היטהרות והתקדשות וחזרה בתשובה, וזה לא זמן מתאים להיות עם האשה.²⁶

מעמד הר סיני. דגשים: גדול המעמד באופן שאיננו יכולים להבין. היראה והאהבה שהייתה בעם ישראל.

(טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי – של הפרישה, הוא ו' סיוון. בְּהֵיטָב הַבְּקָר וַיְהִי קֹלֵת וּבְרָקִים – רעמים וברקים (רס"ג). אך לא דומים כלל לרעמים והברקים שאנו מכירים. עוצמה אחרת ומשהו אחר. וַעֲנַן כְּבֹד עַל הָהָר – שא"א לראות מבעדו. וְקָל

²⁴ הרחבה: [אם היה בכיתה רק ילד אחד והייתי אומר – אני הכי אוהב אותך, זה לא חכמה, אבל אם יש הרבה ילדים – זה חידוש].

²⁵ תשע"ג: (אולי נזכיר את המחלוקת בעניין, שלדעת ר' יוסי הוסיף משה יום מדעתו וא"כ קיבלו את התורה ביום ז' בסיוון).

²⁶ תשע"ג: שלא יטמאו. וגם אל תדברו יותר מידי דברים בטלים עם האשה. כי זהו זמן של היטהרות והתקדשות וחזרה בתשובה.

שֹׁפֵר חֶזֶק מְאֹד וַיִּתְרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה – עם ישראל מבין שיש פה משהו גדול מאוד מאוד, והוא מלא יראה מגודל המעמד²⁷.

(יז) עם ישראל תכנן לצאת מוקדם לקבלת התורה, אך הקב"ה מאהבתו אותם הקדים ויצא לפניהם. וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה - ברגע ששמעו את הקולות פחדו לצאת, (אוה"ח כותב 'אולי') ולכן עבר משה באהלים והסביר להם שכעת הם יזכו לשמוע את ד'. [לקראת האלוקים – ולא לקראת אדם ובהמה ולכן הזהירו "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, מחז"ו תק"ח] וַיִּתְיַצְבוּ בַתְּחִמֵּית הַהָר – ויעמדו ליד ההר.²⁸
(יח) וְהָרַסוּ עֵשֶׂן כְּלוֹ – נתמלא בעשן²⁹. מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כַּעֲשֵׂן הַכֹּבֶשֶׂן – אך לא כמו כבשן, הרבה יותר, רק זה הדרך שנוכל להבין. גם ברור שלא היה מחניק כמו עשן רגיל, כי זה משהו אחר לגמרי. וַיִּתְרַד כָּל הַהָר מְאֹד – ההר הזדעזע וזז ממקומו.

(יט) וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחֶזֶק מְאֹד – מה שאין אדם יכול לעשות, נסינו וראינו שהקול שלנו נחלש לאט לאט.³⁰ מֹשֶׁה יִדְבֵר – עם ד' את הדברים שנלמד עוד מעט, משה לא היה צריך להגביר את קולו, כי ד' שומע כמובן בכל מצב. וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל – וכשד' ענה לו הוא ענה בקול גדול, כדי שמשה ישמע, שהרי קול השופר היה חזק מאוד. (רשב"ם וחזקוני).
(כ) וַיִּרַד ה' עַל הָרַסוּ – ד' התגלה על ההר. דיברנו על כך שבהר אין קדושה, ואחר מעמד הר סיני ההר לא קדוש. אך בזמן הזה הייתה קדושה גדולה בהר – השכינה נמצאת שם. אֶל רֹאשׁ הַהָר וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הַהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה – תיארנו איך עם ישראל מסתכל על משה עולה לראש ההר ונעלם בענן.

אזהרה בשעת מעשה. דגשים: אהבת ד' לעמו – שאף אחד לא ימות. התשוקה הגדולה של עם ישראל להתקרב לד'.
(כא) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם – תזהיר את העם. פֶּן יִהְרָסוּ – שמא יצאו ממקומם (אמרנו שהיום משתמשים במושג להרוס קצת אחרת, אבל נתנו דוגמא לדברים שיוצאים ממקומם ובעצם הם נהרסו). אֶל ה' לְרֹאוֹת – וילכו אל ההר, מרוב התרגשות ורצון לראות את התגלות ד' (ע"פ אוה"ח). וְנִפְלַח מִמֶּנּוּ רַב – וימותו המון אנשים. הקב"ה דואג לעמו ולכן מזהיר שוב. כתוב "ונפלו" ולא "ונפלו" כדי לרמוז שאפילו אם נפל אחד זה נחשב הרבה.

(כב) וְגַם הַפְּהִינִים – החשובים. (כמו כהן מדין). מי הם החשובים? הבכורות (כך היה לפני חטא העגל). הַנְּגִשִׁים אֶל ה' – שהיו מקריבים קורבנות. יִתְקַדְּשׁוּ – יכינו את עצמם³¹, לעמוד במקום המיועד להם. ולמה להזהירם במיוחד? כי הם חושבים שכיון שהם קרובים לד' הם יכולים לעלות. פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם ה' – שמא ד' יהרוג את מי שיעלה. [הסברנו שזה כמו שיש חומה ועושים בה פרצה, שנהיה חסר משהו].

(כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הָרַסוּ כִּי אִתָּה הַעֲדָתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְּבִל אֶת הַהָר וְקַדְּשָׁתוּ – משה רבינו לא יודע למה ד' חוזר ומזהיר, אולי יש פה איזה אזהרה נוספת? אולי ד' מזהיר גם לא להסתכל על ההר? (רשב"ם).

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' לְךָ רַד – רד ותזהיר שוב את העם. למה? כי מזהירים שלא בשעת מעשה ושוב בשעת מעשה.³² וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַפְּהִינִים וְהָעָם – לכל אחד גבול אחר – משה³³, אהרן, הבכורות, העם. אֶל יִהְרָסוּ לַעֲלֹת אֶל ה' פֶּן יִפְרֹץ בָּם:

(כה) וַיִּרַד מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם – הזהיר אותם שלא לעלות.

(א) וַיִּדְבֵר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר – את עשרת הדיברות.

שלושת הדיברות הראשונות. דגשים: חשיבות האמונה בד' וביחוד ביציאת מצרים. הייחוס הנכון לד'.

הקדמה: הקראנו מדרשים שמראים מה היה באותו זמן – ציפור לא צייץ וכו', בזמן הזה (נראה לי) לא היה שום קולות רק דבר ד'. הזכרנו את המדרש: "יום השישי", כל העולם מחכה לרגע הזה. דיברנו על כך שעם ישראל עכשיו נהיה עם של ד', ומקבל מצוות – בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, עשה ולא תעשה (הזכרנו רמ"ח עשה ושס"ה ל"ת כנגד האיברים והגידים. הזכרנו שאחרי כל דיבר עם ישראל אמר 'הן' או 'לאו'³⁴).

(ב) אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ – לא כתוב אלוקיכם, כי ד' מדבר עם כל אחד ואחד מעם ישראל. אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים – מבית שהייתם בו עבדים. זו המצווה הראשונה – להאמין שד' הוא זה שהוציא אותנו ממצרים.³⁵

(ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים – לא יהיה אצלך, אפילו אם לא עשית אותם ואינך עובד אותם – עצם זה שהם אצלך זה אסור (סיפרנו על הגרמ"א שהיה בחדרו בבית החולים צלב והוא הרגיש זאת). עַל פְּנֵי – בכל מקום שאני נמצא (רש"י

²⁷ הרחבה: עם ישראל לא יוצא בריקוד למעמד הר סיני. הלב מלא בשמחה אך יחד עם זה ברעדה גדולה. וגילו ברעדה.

²⁸ אבע"ז: משה ואהרן. הבכורות. ראשי השבטים. הזקנים. השוטרים. הגברים. הילדים. הנשים. הגרים. כפי שהיה בשנת 40.

²⁹ צ"ע איך בדיוק להסביר ברש"י.

³⁰ תשע"ג: מֹשֶׁה יִדְבֵר – עם ד' את הדברים שנלמד עוד מעט, את זה עם ישראל שמע. וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל – עם ישראל שומע שד' עונה, אך הוא לא שומע מה (רמב"ן, ע"ש כי נראה לי שאומר משהו אחר שלא הבנתי). כבר כאן זוכה עם ישראל לשמוע את הנבואה המיוחדת שזוכה לה משה רבינו.

³¹ לא הצלחתי להסביר טוב את המילה התקדשו.

³² פתיחה: הבאתי בתחילת שיעור שוקלד ועליו כיסוי של טישו וכדומה, הזהרתי אותם שיש פה משהו רעיל, עוד מעט יצטרכו להוציא את זה מהטיו בזהירות ולומר ואאוי. אח"כ אמרתי להם להרים את הטישו, כשאמרתי להם להרים את הטישו חזרתי והזהרתי אותם לא לאכול.

³³ צ"ע אם למשה היה גבול.

³⁴ הפעלה: בשינון האחרון כל ילד שינון בתוויר דיבר אחד וכולם ענו בסוף 'הן' או 'לאו'.

³⁵ הוספה: הרמב"ן מביא המון דברים שכלולים באמונה הזאת. (שיש ד'. קדמון. ברא הכל. יודע ומשגיח. יכול ויחיד.

בדברים) – ד' נמצא בכל מקום אז אסור בכלל. למה לא מספיק הדיבר הראשון? כי יכול להיות שאדם מאמין שד' ברא הכל ומשגיח, אך עדיין הוא מעדיף לעבוד את אחד מהעבדים של ד' (ספורנו). ודומה הדבר לאדם שנכנס לחדר של המלך, וליד המלך יישנו שר והוא משתחוה לשר.

(ד) לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ – עשיה לבד אסורה, אפילו בלי עבודה. **פָּסַל** – פיסול של משהו. **וְכָל תְּמוּנָה** – פסל – בולט, תמונה – שוקע (מלבי"ם). **אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל** – שמש, ירח. **וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ מִתַּחַת** – חיות וכו'. **וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לְאָרֶץ** – דגים וכדומה. כאן מדבר על עשיית פסל לשם עבודה זרה, לעשות שלא לשם עבודה זרה נלמד בעז"ה בסוף הפרשה.

(ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם – לכל ע"ז אסור להשתחוות, לא משנה מהי דרך העבודה של הע"ז. **וְלֹא תַעֲבֹדֵם** – כל ע"ז בדרך עבודתה (מרקוליס – דרך העבודה היא לזרוק עליה אבנים...) ³⁶ **פִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֵיךָ אֵל קִנָּא** – מקפיד, לא מוותר על מי שחוטא בחטא של ע"ז, כי הוא חטא חמור, וזה יסוד לכל החטאים. **פָּקֵד עֵוֹן אָבֹת** – זוכר את החטא של... כלומר גם אם לא יענש אל יחשוב שד' מחל לו אלא העונש יהיה אצל בנו או נכדו או נינו. **עַל פְּנִיָּם עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים** – הקב"ה לא רוצה להעניש ישר ולכן הוא מחכה עד דור רביעי, עד הנינים. אולי ישובו בתשובה (רמב"ן). אך איך אפשר להעניש – "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תכהינה"? **לְשֹׁנָאֵי** – דווקא למי ששונא אותי ולא מתנהג כראוי, רק אם הנין עדיין חוטא הוא נענש על הכל.

(ו) וְעֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים – לעומת זאת מי שעושה את רצון ד' – ד' עושה חסד עם בניו ובני בניו ל2000 דורות (פי 500). **לְאֲהָבֵי** – המקיימים מאהבה. **וְלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי** – המקיימים מיראה (מנחה בלולה). לסיכום: שדיבר זה ישנם 3 לאוין: שלא יהיה. לא לעשות. לא לעבוד.

(ז) לֹא תִשָּׂא – אל תזכיר (תשא – תרים – תגיד) **אֵת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיךָ לְשׁוּא** – מדובר על אדם שנשבע: כמו שזה שד' חי וקיים זה אמת שאי אפשר להסתפק בה כך מה שאני אומר זה אמת. מתי אסור? כשזה לשוא. כתוב פעמיים לשוא כי יש שני סוגים: א. לחינם – על עץ שהוא עץ. ב. לשקר – על עץ שהוא אבן. אבל פעמים שהדיינים משביעים כדי לדעת אם הוא דובר אמת, שם בודאי מרוב פחד מלהשבע לשקר הוא יגיד את האמת. (סיפרנו על אחד שהפסיד את כל כספו כי לא רצה להישבע אף שהיה מותר) **פִּי לֹא יִנְקֶה** – יסלח ה' **אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֵת שְׁמוֹ לְשׁוּא: תלמיד שאל: וכי רק בשביל זה אנחנו שומעים למה שד' אומר? הסברתי שכאן 'כי' אין הכוונה סיבה, אלא זה בא להגיד מה יקרה. כמו בכיבוד הורים שבדרך שאנחנו לא מכבדים בשביל שיאריכון ימינו.**

שבת. דגשים: חשיבות השבת. נעימות השבת.

(ח) זְכוּר – ראינו ב"ואתחנן" שכתוב "שמור", ונזכרנו בפיוט – "זכור ושמור כדיבור אחד". **אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת** – כל הזמן תזכור את השבת: "היום יום ראשון בשבת" (רמב"ן) / את האוכל הזה אני שומר לשבת (רש"י, כשמאי הזקן). **לְקַדְּשׁוּ** – ע"י שתזכור אותו כל השבוע ותעשה את כל מה שצריך תוכל בשבת לקדשו בלימוד ובשאר ענייני קדושה (ספורנו). בנוסף למדו מכאן חכמים שגם בשבת עצמה צריך לקדש את השבת (קידוש). [ובמדרש: קדשהו במקרא, במשנה, במאכל, במשתה, בכסות נקיה, באוכל מתוק...]

(ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ – ותסיים את כל המלאכות שלך ע"מ שלא תצטרך לעבוד בשבת. וכי אפשר לסיים הכל? אלא שיחשב בעיניך כאילו סיימת הכל שלא תחשוב על זה בשבת [נספר על אותו חסיד שחשב בשבת לסתום גדרו ביום ראשון, ובגלל שחשב על כך החליט שלא לעשות כן, והצמיח לו ד' צלף ששימש כגדר ולעוד דברים].

(י) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֵיךָ – זמן של שביתה, שמיועד בשביל לעשות דברים לשם ד' – ללמוד תורה, ולהתענג (ספורנו, אבע"ז, חזקוני³⁷). **לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ** – הקטנים, כבר מגיל קטן צריך האב למנוע מהם. **עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ** – כנעניים שמלו וטבלו, הם נחשבים חצי יהודים, ומקיימים מצוות כאשה. אמנם הם חייבים מעצמם לשמור שבת, אבל אם הם מחללים את השבת ואתה לא מוחה אתה עובר על איסור (רמב"ן). **וּבְהִמְתָּךְ** – אבל לעצמה יכולה לעשות. ³⁸ **וְגֵרְךָ** – שהתגיר **אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ** – בעיר שלך (מכילתא).

(יא) על מה אנחנו צריכים לחשוב כשאנו שומרים את השבת? פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ אֵת הַיָּם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח – והוא סיים³⁹ **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל פֶּן בָּרַךְ ה' אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ** – שזהו יום מנוחה ושמחה, ויקדשהו – שזהו יום לימוד תורה (חוברות מורשה). ראינו את עניינה של השבת המופיע ב"ואתחנן" – לזכור את יציאת מצרים.

סוף עשרת הדיברות. דגשים: הרחבנו על מצוות כיבוד אב ואם.

³⁶ הרחבה: צחקנו על סוגי עבודות זרות שונות ומשונות ודרכי עבודתם.

³⁷ ובאוה"ח: תתענג לשם ד' ולא לשם עצמך.

³⁸ הרחבה: הסיפור על ר' אלעזר.

³⁹ הוספה: כי בשלימות באה המנוחה (ספורנו)

(יב) כִּבְד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ⁴⁰ לְמַעַן – בשביל ש... יִצְרָכֶן יְמִיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ – גם תחיה לאורך ימים וגם לא תגלה מא"י (ספורנו).

דיברנו על 2 הלוחות, שבאופן מפתיע לוח ימין הוא הרבה יותר ארוך, אז למה יש שם 5 דיברות? ראינו שהדיברות הראשונות עוסקות בבאל"מ והשניות בבאל"ח, ושאלנו – למה כיבוד אב ואם בצד של מצוות שבין אדם לחבירו? כאן אנו רואים שיש לכבד את ההורים כמו שמכבדים את ד'. אמרנו ששלושה שותפים באדם, ובוז ש'אדם מכבד את הוריו הוא מכבד את ד'. תלמיד יקר הוסיף שע"י שמכבד את הוריו ילמד איך לכבד את ד'. ע"פ דבריו הבאנו את הפסוק: "כבד את ד' מהונך" ו"את ד' אלוךך תירא". קראנו הלכות מהרמב"ם 'ממרים' ואח"כ הראתי להם כתי"ק של הגרמ"א שם שאלתי את הגרמ"א: אם אני לאבא שלי שאני לא רוצה שיעשה לי דברים כמו שכתוב בהלכה זה יגרם לו אי גרם... הרב אמר לי – "העיקר לא לבייש". סיפרתי על הרב יעקב עדס (שאוּלי נראה אותו בכותל ביום שני), שזכיתי שדיבר איתי כשעה וחצי – ביקשתי חיזוק בלימוד תורה - חצי מהזמן דיבר על ענייני לימוד תורה, ופתאום עבר לענייני כיבוד הורים עוד שלושת רבעי שעה.

(יג) לֹא תִרְצַח – כמובן עם ישראל לא העלה על דעתו לרצוח, אך עשרת הדיברות זה היסודות, ובנוסף זה לכל הדורות, ויבוא יום ויהיו ח"ו כאלו שיחשבו לרצוח. בנוסף כל אחד שמע מה שמתאים לפי הדרגה שלו, והרי גם "להלבין פני חבירו" נחשב רצח (הרב גדי שר שלום). **לֹא תִנְאַף** – לשכב עם אשת איש. **לֹא תִגְנוֹב** – נפשות. גניבה רגילה מופיעה אח"כ, אך כאן מדובר על העברות החמורות ביותר. כמובן כפי שאמרנו היו כאלו שהבינו – גניבת ממון, היו שהבינו גניבת דעת וכן על זה הדרך. **לֹא תַעֲנֶה** – אל תעיד בְרַעַף עַד שֶׁקָר – עדות לא נכונה. ואפילו אם בא אליך הרב המובהק ואמר לך – אני ראיתי שראובן גנב משמעון 1000 שקל, ואני רוצה שתעיד איתי כאילו ראית. אפילו שאתה בטוח שהרב שלך דובר אמת אסור לך להעיד (רמב"ם)⁴¹.

(יד) לֹא תִקְחֵם בַּיַּת רַעַף⁴² – לא לרצות בלב דבר ששייך לחבר שלך ולתכנן איך יביא לך. אם למישהו קנו אופניים ואתה רוצה שגם לך יהיו אופניים ודאי שזה לא אסור. אבל אם אתה רוצה שיהיה לך את האופניים שלו, ואתה מתכנן תוכניות איך לגרום שהוא ירצה להביא לך, אפילו שלא עשית שום דבר עברת על האיסור (רמב"ם ב"לא תתאוה"). **לֹא תִקְחֵם אֶשֶׁת רַעַף** – הוא מתכנן איך לגרום לו לגרש את אשתו כדי שיוכל להתחתן איתה. **וְעַבְדוֹ וְאִמָּתוֹ וְשִׁוְרוֹ וְקַמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעַף**⁴³.

המצוות שאחרי מתן תורה. דגשים: היראה והאהבה שבמעמד הר סיני. הרצון וההשתוקקות לעבודת ד', ומתוך כך האזהרות מה לא לעשות, ומה שכן איך לעשות – ההבנה שכל מה שאנחנו עושים זה רק ע"פ ציווי ד'.

(טו) וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת – נס שאפשר לראות את הקולות. **וְאֶת הַלְפִידִם** – נראה לי ניצוצות שיצאו מן האש (ע"פ יב"ע). **וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הַקָּהָר עֲשׂוֹן וַיִּרְא הָעַם וַיִּנְעוּ** – נרעדו ופחדו **וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵק** – מרוב פחד הם הלכו אחורה עוד ועוד, בכל דיבר, ובסופו חזרו, כי רצו להתקרב לשמוע דבר ד'. [התלמידים הזכירו לנו את המדרש שהלכו לאחוריהם י"ב מיל וד' החזיר אותם].

(טז) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה – הכהנים וראשי המטות (אבע"ז). **דַּבֵּר אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה** – אותך נוכל לשמוע, אך לא את ד' (אוה"ח). **וְאֵל יִדְבַר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת** – יש מקרים שמרוב הקדושה נביא נופל על הרצפה או מתעלף, כך הם הרגישו. עם ישראל ביקש שאת שאר המצוות ישמעו ממושה ולא מד' (אבע"ז, רשב"ם).

(יז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעַם אֵל תִּירְאוּ – אל תפחדו. **פִּי לְבַעֲבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם** – בשביל לרומם אתכם [דיברנו על 'נס' של תורן]. **כֹּה אֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תִחַטְּאוּ** – יהיה לכם תמיד יראת שמים, כי אתם מבינים את גדולתו של ד', אם לא היו קולות וברקים זה היה נראה כמו חבר שמדבר איתכם.⁴⁴

(יח) וַיַּעֲמֵד הָעַם מֵרַחֵק – מלאי יראת שמים. **וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל** – לעומת עם ישראל שמתרחק משה מתקרב אל השכינה (אבע"ז). **אֲשֶׁר שָׁם אֱלֹהִים** – שם משה המשיך לקבל מהקב"ה את המשך התורה, בהמשך אותו היום ירד משה מן ההר ולימד את עם ישראל את פרשת משפטים.

(יט) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – עם ישראל נמצא כעת במדרגה עליונה מאוד, לאחר מתן תורה הוא ירצה להמשיך להרגיש את אותה רמת קירבה לד', אך כבר לא יהיה מעמד הר סיני כל כך עליון, מה צריך לעשות? ללמוד תורה, להקריב קרבנות בבית המקדש וכו'. יש חשש שעכשיו עם ישראל ימציא לעצמו כל מיני דרכים לעבוד את ד', לכן ד' מצווה ציוויים אלו. **אֲתֶם רְאִיתֶם פִּי מִן הַשָּׁמַיִם דַּבַּרְתִּי עִמָּכֶם** – ראיתם בעצמכם שדיברתי איתכם, ולא סיפרו לכם. וכפי שראיתם זה לא היה דיבור רגיל אלא דיבור אלוקי – מן השמים.

⁴⁰ תשע"ג: שווה הכבוד בין האב לאם "איש אימו ואביו תיראו", (אבל האמא גם חייבת בכבוד האבא, אך אם הם גרושים...)

⁴¹ הרחבה: סיפרנו על אחד שנעלמה לו הפרה, בא חבירו ואומר לו – אני ראיתי שיוסלה גנב לך. הלכו לבית דין, ובית הדין הלקה את המעיד. כי זה לשון הרע. מה יעשה? הרי הוא בטוח? האם מותר לו להביא חבר טוב שלו שיעיד? לא, זה עדות שקר! ואפילו אם זה רבו המובהק.

⁴² תשע"ג: לא לרצות בלב לקחת משהו ששייך לחבר שלך. מקשה האבע"ז איך אפשר לצוות על הלב? האבע"ז מביא משל לכפרי שראה מרחוק את המלך בכרכרה מפוארת עם ביתו והוא רוצה לקחתה לאשה, היעלה על הדעת?! אותו דבר איך נעלה על דעתנו לרצות משהו ששייך לחבירינו?!

⁴³ משימה: כמה אותיות יש בעשרת הדיברות? אומר בעל הטורים – כתר.

⁴⁴ הרחבה: מי שמעלים אותו לתורה לא רוקד ובא לספר תורה, הוא מלא שמחה פנימית, אך גם מלא יראת שמים. כמו כן מי שהולך לרב, כל שכן במעמד הגדול הזה. [הזכרנו את הסיפור של ר' יהושע והקיסר. חולין ס].

(כ) לא תעשון אתי – אל תעשו דמות שתהיה יחד איתי, כלומר שתשתחוו אלי דרך אותה דמות (מכילתא).⁴⁵ אך יש דמות אחת שד' אמר לעשות, כמובן בלי להשתחוות אליה, את זה אפשר לעשות בדיוק בצורה בה ד' ציווה, זה הכרובים. **אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם** – את הכרובים לא תעשו מכסף (לעומת מנורה שאם אין של זהב מותר לעשותה מכסף או ממשהו אחר), וגם מזהב אל תוסיפו יותר משנים כי זה יחשב לכם עשיית אלוהים אחרים.

(כא) מזבח אדמה תעשה לי – צמוד לאדמה, שאין תחתיו מערות ושאינו על עמודים. **ונזבת עלי את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך** – שהם מן הצאן ומן הבקר. **בכל המקום אשר אזכיר את שמי** – שציוותי להזכיר את שמי, זה בית המקדש, וגם בבתי כנסיות. **אבוא אליך וברכתיך** – שם השכינה שורה, ושם אברך אותך באופן מיוחד. **שאל תלמיד אהוב שאלה מצויינת: מה הקשר בין תחילת הפסוק לסופו? הסברתי ע"פ הספורנו שהקב"ה אומר לבניו – אתם חושבים שבשביל לעבוד אותי אחפ צריכים לעבוד את משמשי, לא כן – אני עצמי מתגלה אליכם ומברך אתכם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.**

(כב) ואם – כאשר מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן – את האבנים גזית – אבנים מסותתות. **כי תרבה הנפת עליך ותחללה** – כי אתה צריך להניף על המזבח חרב (ברזל שניתן לעשות ממנו חרב)⁴⁶, וכיצד מזבח שמביא לשלום בין עם ישראל לד' יבנה ע"י מה שמחריב? דבר זה מחלל את קדושת המזבח. [שלמה השתדל שבכל בניית המקדש לא יהיה ברזל במקום הבניה, וסיתת את אבני המקדש במקום חציבתן, והביאם כבר חצובות. במקדש אין ברזל, חוץ מסכיני השחיטה. רמב"ן]. הרמב"ם פוסק שאם נגע ברזל באבן אפילו שלא פגם בה – אבן זאת פסולה למזבח.

(כג) ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עלי – כדי שלא תגלה הערווה עליו. כלומר שמדרגות המזבח יראו את מקום הערווה, ואף שהמכנסים מכסות, ס"ס זה עדיין קצת ביזיון לאבני הקודש. **שאלת תלמיד אהוב – למה זה דווקא במזבח ולא במנורה? הרמב"ם פוסק שאפילו שיש כבש ולא מדרגות יש ללכת עקב בצד גודל. והלא דברים ק"ו – ומה אבנים שאין בהם דעת צריך להקפיד ולא לבזותן, כ"ש אדם שהוא בצלמו כדמותו של הקב"ה צריך להיזהר לא לבזותו.**

⁴⁵ תשע"ג: כלומר, אתם מאמינים בי, אך ע"מ שתוכלו לעבוד אותי אתם עושים דמות לעבוד אותי דרכה (מכילתא, ובדומה לזה כתב רש"י (ע"פ הסבר המכילתא ולא ע"פ הסבר הרמב"ם)).

⁴⁶ צ"ע: לא הצלחתי להבין – אז איך בונים את המזבח? איך מוציאים אבנים מההר? האם באמת המזבח היה עם בליטות ולא חלק?